

DOI: 10.21005/pif.2018.34.C-07

REVITALIZATION OF HEALTH RESORT BASED ON THE EXAMPLE OF THE SMALL TOWN SUPRAŚL

REWITALIZACJA UZDROWISKA NA PRZYKŁADZIE MAŁEGO MIASTA SUPRAŚL

Piotr Łodziński

dr inż. arch.

Politechnika Białostocka
Wydział Architektury
Katedra Architektury Mieszkaniowej

ABSTRACT

Supraśl, which is a small town with historical roots in Podlasie region, is now a health resort under construction. To this day the centre of Supraśl lacks an arranged urban space in many places. The local government tries to – finance permitting - boost the town's touristic capability of a health resort by applying for European funding. The goal of this article is to present the conceptual projects which aim at the arrangement of the town centre's urban space.

Key words: small town, public space

STRESZCZENIE

Supraśl, małe miasto na Podlasiu, z historycznymi korzeniami jest obecnie uzdrowiskiem w budowie. Obecnie jego centrum wymaga licznych zabiegów porządkujących przestrzeń miejską. Samorząd lokalny, pozyskując dofinansowanie między innymi z funduszy europejskich, stara się podnieść potencjał turystyczny i uzdrowiskowy miasta. Celem artykułu jest przedstawienie wybranych projektów koncepcyjnych mających na celu uporządkowanie przestrzeni publicznej centrum Supraśla.

Słowa kluczowe: małe miasto, przestrzeń publiczna

1. INTRODUCTION

Health resorts are mainly small towns or medium-sized towns. Due to their limited range, individualisation and direct relationship with the surrounding scenery they may be defined as humanised. The touristic and spa appeal of the town is influenced by both the advantages of its location as well as the quality of the public spaces. Except for elevating the quality of spa services, the priority are the actions aiming at the improvement and beefing up the town's image. According to Adriana Cieślak "cultural and compositional values which are manifested in the harmony of the spatial arrangements and in the presence of the buildings and places equipped with the sense and meaning in combination with the broadly-understood spatial order may be perceived as therapeutic elements of the urban section". [3, p.24]

I have decided to present in the present article a selection of own concept designs created in the course of research in situ on the actual state of existing buildings and urban layout of Supraśl - a health resort under constructions. The purpose of the suggested solutions is to bring order and to raise the architectural value of the public space in the town centre. Relating to the local building tradition, I have endeavoured to give due justice to the location so as not to disturb the valuable structure and historic character of the town. As Ryszard Nakoneczny notes, *„today, modernity shines through not as the issue of seeking extravagant form, but rather suitability with respect to the environment, community, the context of space and its history.”* [9, p. 88]

The town of Supraśl is located in the Polish Podlaskie voivodeship, about 15 km to the north-east of Białystok. Thanks to the sharply delineated topographic and landscape border of the Supraśl river valley and the Knyszyń forest, it constitutes a large, cohesive urban unit. The beginnings of the history of Supraśl reach to the turn of the 15th century, and are related to the creation of the Basilian monk monastery [4, p. 321]. A turning point in the town's history was the introduction in the year 1834 by the government of the Russian Empire of levies on goods imported from the Kingdom of Poland to Russia, which cause the transfer of the textile plants to the other side of the borders of Congress Poland, and placement of the textile industry across all of the district of Białystok.

In the first half of the 19th century, the small monastery village that Supraśl was at the time, transformed into a textile industry centre. An entrepreneur from Zgierz, Wilhelm Fryderyk Zachert, built a worker's farm for the needs of his employees [5, p. 228, 298]. A market place was delineated with a regular arrangement of streets that intersected at right angles. Directly at the streets, simple wooden buildings were planned – houses of the weavers. They were constructed according to unified projects: according to a rectangular plan, single-storey, with four rooms and a hallway located centrally, going through the entire building. With their roof ridges arranged parallel to the streets, and spaced equally apart, they formed a cohesive and harmonious urban cityscape.

In the second half of the 19th century, a section of the Warsaw-Petersburg train line was routed through Białystok. This influenced rapid expansion of Białystok, with Supraśl losing importance as an isolated locality. Following World War II, the textile industry in Supraśl collapsed entirely. The destruction during the war covered most of all the factory buildings. The original urban arrangement, however, exists until today, and in the centre, numerous weaver houses remained standing; these constitute the identity and specific character of the town, giving it a unique character.

During the interbellum, two-storey villas began to be erected in Supraśl, meant as constituting health resort, summer home and residential buildings. In attempting to utilise the location of the town among forests, it was also planned to form a resort and leisure centre within its limits. The buildings were built most often along the border of the forest, where they became a part of the forest landscape. One such location was the district named

Lewitówka¹ [12, p. 68, 69]. Valued botanist, professor Witold Sławiński wanted to return to the idea of the creation of a health resort following World War II – however, without success. It was only in the year 2002, when, thanks to the efforts of local government officials and subsequent mayors of the town, Supraśl came to be known as a town of the lowlands, with a specific atmosphere and rich in beneficiary peat. It is worth noting that this is Poland's second health resort in the Podlaskie voivodeship after Augustów. Ever since, the hospitality industry has been developing in Supraśl – hotels, boarding houses as well as private lodging emerge, adapted to the needs of tourists². In the year 2017, the first health resort hospital was opened. The city, in particular in the summer, is a frequent tourist target. However, the level of order of public space in the town's centre cannot be considered satisfactory. The market square is a stark example – it should be the town's symbol, yet it still bears numerous hallmarks of socialist Poland architecture. The market square centre is home to a bus stop and parking lot, and the square frontages are composed of buildings of varying both sizes and architectural styles.

To this day the centre of Supraśl lacks an arranged urban space in many places. The local government tries to – finance permitting - boost the town's touristic capability of a health resort by applying for European funding.

2. THE CONTEXT DESIGN OF THE TOWN MARKET SQUARE OF TADEUSZ KOŚCIUSZKO

In order to improve the space of the Market Square and to restore its central function, I have prepared three variants of arrangement. The last of them had become accepted and was turned into a construction design [fig. 1]³. In the year 2016, the first stage of the upgrade project of the town centre was completed, spanning the management of the area adjacent to the market square from the eastern side. The area, neglected until that point, naturally leads downwards towards the river Supraśl and is much lower than the market area. Parking spaces over a green surface were designed here (using a geogrid) and a turn-back loop. It is my intention that, during open-space events, thanks to the arrangement of the embankments, this area can be turned into an amphitheatre, with an optional stage.

In the coming years, an upgrade of the main part of the market square is planned. The design calls for a replacement of the square surface material, new transport infrastructure, clean-up of the green areas and introduction of new items of street furniture. Foreseen is the subdivision of the market square surface in rectangular fields delineated by bands of granite plates. These are to be filled with granite cobblestone of diverse colours: grey-ginger, red and black. In my view, the ultimate effect is to remind one, in terms of colour, of the field stone surface used formerly in Supraśl.

The eastern frontage of the market square shows a complete opening of the view to the Supraśl river valley (per the indications of the Voivodeship historic monument caretaker, does not foresee this part of the market square to be built up). Such a solution is aimed at reinforcing the feeling of communication with the natural landscape in those walking along May 3rd street towards the market square. As one nears the market square, the panorama of the valley expands in the eyes of the onlookers ever more broadly. The determining factor of the composition of the square is the historic axis of May 3rd street, along the central point of which a spatial form (a monument or sculpture) was planned [fig. 2]. The design spans keeping the present trees, despite the fact

¹ Whereby it must be noted that the name of the settlement stems from the last name of dr Józef Lewitto, who was the first, in the 1930s, to build a two-storey villa meant as a summer home.

² According to the data of the Community Office, the town presently is able to accommodate 600 guests.

³ Under my guidance, as part of graduate diploma work at the Faculty of Architecture of the Technical University of Białystok, conceptual designs concerning the upgrade of the market square and its frontages were created. These were submitted to the town authorities and subjected to discussions.

that green spaces are not part of the historic tradition of the Supraśl market square, which in history served mostly trade purposes.

Fig. 1. Working concept drawing presenting the market square arrangement. To the left side, a part of the city's main street, May 3rd street⁴, is visible, running from the centre of the western frontage of the square. Drawing: author.

Ryc. 1. Roboczy rysunek koncepcyjny prezentujący układ kompozycyjny rynku. Z lewej strony widoczny jest fragment głównej miasta, ul. 3. Maja wychodząca ze środka zachodniej pierzei placu. Rysunek: autor

The entire composition shall in the evenings be underscored by park street lights, arranged along a rectangular shape, underlining the square's form. These are steel, galvanised light posts of an open-work structure, permitting the introduction of climber plants – so-called „green lamp posts”. During various holidays or events, the square can be home to a city market. An important component that presently disturbs the spatial order of the market square is the overhead power line that crosses the square's centre. In this regard, a plan exists to dismantle it along with the pylons, replacing it with underground cable lines permitting power supply to electric equipment.

Attempting to achieve stylistic cohesion of the market square frontages, the design indicates architecture standards that would effectively limit the randomness of forms of new buildings and building reconstructions. These activities should not be seen as limiting the liberty of architectural design, but activities that aim to bring order, to maintain spatial orderliness and to effectively secure continuation of local aesthetic and cultural traditions.

⁴ Street names are normally not translated at all, but in this case I have elected to do it, for simplicity (translator's note).

Fig. 2. Perspective sketch showing a view from the market square towards May 3rd street. In the perspective of the street, the church of the Holy Trinity can be seen. To the left, the eclectic Buchholtz Palace is visible – one of the main historic monuments of Supraśl. Drawing: author

Ryc. 2. Szkic perspektywiczny przedstawiający widok z rynku w kierunku ulicy 3-go Maja. Na zakończeniu ulicy dostrzec można kościół p.w. Świętej Trójcy. Z lewej strony widoczny jest eklektyczny Pałac Buchholza - jeden z głównych zabytków Supraśla. Rysunek: autor

3. UPGRADE PROJECT OF THE SAXON GARDEN

Archaeological excavations conducted in the year 2017 have confirmed that the Saxon Garden of Supraśl is the oldest public garden in the Podlaskie voivodeship. It is also an important historic location in the city – it houses the White Eagle monument⁵ erected in memory of Supraśl's inhabitants who perished in the years 1914-1920 during the fight for free and independent Poland. In the 13th century, the garden had reached its mature form and became an important compositional component of the urban arrangement of the centre of Supraśl [1].

Until the 1980s, the historic composition of the garden was almost completely destroyed. Only the ponds, remainders of plants, the alley along the road to Białystok and a small municipal park with the White Eagle monument remained from the old garden and alleyways. In the year 2016, strong winds in Supraśl destroyed some of the old trees.

For the needs of the market square upgrade plans, archaeological excavations were conducted that expanded the knowledge of the spatial arrangement of the Saxon Garden⁶. The design based on these does not faithfully recreate the baroque arrangement due to changes in the town structure introduced over the years (for instance, a part of the area formerly taken up by the Garden is now the town stadium). The concept assumes marking out the arrangement of the walkways again in such a way so that they permit the underscoring and showcasing the spatially dominant factors of the town, to present them to the onlookers in their full glory.

In order to implement the idea, the composition axis is the main alley situated between the monastery and the town hall [fig. 3]. The condition of functioning of the new plan is the logical connection of the park with the present town structure and spa hotels by means of a pathway. (It is particularly important to connect to the riverside boulevards, one of the most important tourist attractions of Supraśl.)

⁵ The White Eagle monument was designed by prof. Jadwiga Szczykowska-Załęska, an inhabitant of Supraśl.

⁶ The studies were conducted by archaeologists from the Museum of Podlasie from Białystok.

Fig. 3. Working concept sketch showcasing the arrangement of the town park. The main walking alley (the arrangement axis of the park) ends with the town hall visible. Drawing: author

Ryc. 3. Roboczy rysunek koncepcyjny prezentujący układ kompozycyjny parku miejskiego. Na zakończeniu głównej alei spacerowej (osi kompozycyjnej parku) widoczny jest ratusz. Rysunek: autor

4. ARRANGEMENT OF THE AREA SURROUNDING THE HOLY TRINITY CHURCH

The church of the Holy Trinity can be described as a spot in Supraśl that is particularly strongly exposed, as it closes off the historic axis of the town's most important street – the street of May 3rd. Based on archival materials, e. g. the map of Supraśl from the year 1892, one can conclude that the town's streets historically surrounded the church, forming a square. With regard to the historic design, the project's leitmotif is an upgrade of the street system so as to form a unified space in the form of a square. [fig. 4]. The design introduces a fourth frontage between the church fence on the south side, and the existing clergy house. The public space around the church arranged in this way necessitates cooperation between the local government of the town and the parish leadership (the area covered by the plan partly belongs to the town, and partly to the church).

In order to achieve the impression of spatial order around the church, a single type of street surface cladding on all sides is foreseen. Granite cobblestone will be the material of choice, with the colours mixed so as to remind of historic sets.

The concept design was used by the town government, and following designs for the street system, it is presently being executed.

Fig. 4. Perspective view showing the area around the Church of the Holy Trinity. The working sketch shows the design of the square around the church seen from the side of the street of May 3rd – the main street of Supraśl. Drawing: author.

Ryc. 4. Widok perspektywiczny przedstawiający otoczenie Kościoła p.w. Świętej Trójcy. Roboczy szkic przedstawia projekt placu wokół Kościoła Św. Trójcy w ujęciu od strony osi ulicy 3-go Maja - głównej ulicy Supraśla. Rysunek: autor

5. UPGRADE PROJECT OF THE KOŚCIELNASTREET

In recent years, many streets of Supraśl have been refurbished in a standard fashion, using concrete kerbs and pavements and covering streets with asphalt. All this improves transport abilities, but it does not always conform to the image of a small health resort town. It must be stressed that Supraśl is surrounded by the touristically uniquely attractive Knyszyn forest, and many streets of the town lead straight to it. This should also oblige designers to make use of unique resources in order for the town space to better correspond to the beautiful landscape.

The Kościelna street, which decidedly needs upgrading, is one of the last street of Supraśl lined with sett⁷. The unique atmosphere here emerges thanks to the straight street arrangement, lined with free-standing detached and semi-detached houses. These were mostly constructed during the interbellum. They have a cohesive architectural form, a traditional corner-notch log structure, and are spaced apart evenly, parallel to the imposed arrangement design line.

The upgrade project spanned the entire road area, and is based on the historic model found in Supraśl. The street surface, as is the case with the square surrounding the Holy Trinity Church, mentioned above, is planned to be made up of mixed colour granite cobblestone. The pavement was traditionally separated from the street with a green band, with characteristic trees (regularly trimmed and formed lime trees) important for

⁷ The street Kościelna, thanks to the settsurface and traditional wooden buildings, was frequently seen in films, e. g. the Polish *U Pana Boga za piecem*.

the town's identity [fig. 5]. Protruding kerb stones were forgone, so as to facilitate parking, the green bands make use of geogrid. The pavement surface was designed using mechanically aged concrete blocks. As a result of this process, the edges and the outer surface of each element are slightly disturbed, and the blocks seem like stone naturally touched by the passage of time. The project is presently being executed.

Fig. 5. Perspective view of the upgrade project of the street Kościelna in Supraśl. Cross-section through street fragment. Drawing: author.

Ryc. 5. Widok perspektywiczny przedstawiający projekt rewitalizacji ul. Kościelnej w Supraślu. Przekrój przez fragment ulicy. Rysunek: autor

6. EXAMPLES OF STREET FURNITURE

Tree plantings are an important component of street composition in Supraśl, determining the quality of town spaces, hence the arrangement of the fence of the historic cemetery⁸ assumes keeping the trees growing along its border. As the photograph shows [fig. 6], a simple course was taken, bypassing them.

Bus stops were planned to be put up in the historic centre of the town, where wooden housing from the 19th century still prevails. Over the years, due to long years of use and continuing deterioration, many details of the historic, wooden buildings were destroyed. In my plan, the bus stops were supposed to function in concert with the traditional architecture, their details reminiscent of the tradition of wooden architecture of Supraśl [fig. 7]. The back wall of the stop was designed using details in wood. This stands in relation to the characteristic motive from the main door to so-called weaver houses (a characteristic, geometric ornament of planks [2, p. 109] that remains on buildings along the streets of May 3rd, no. 16, 18, and the street of Nowy Świat, no. 60). The roof of the bus stop was clad with red tone roof tile. Such roof tiles were characteristic for houses erected in Supraśl from the end of the 19th century until World War II, and influenced the perception of spatial order of the town, before asbestos fibre cement came in the 1970s, and before ever-present metal roof tiles came in the 1990s. Due to durability, the bus stops were designed as simple, economic hot-dip galvanised steel structures.

Presently, most bus stops in the town, not only in the centre, are based on this design.

⁸ Formerly Lutheran, it is now a Roman-catholic cemetery.

Fig. 6. The image shows a piece of the new fence of the Supraśl cemetery. In the background, the neo-gothic chapel of the Buchholtz family, textile industrialists from Supraśl, is visible. Photograph: author.

Ryc. 6. Ilustracja przedstawia fragment nowego ogrodzenia cmentarza w Supraślu. Na drugim planie widoczna jest neogotycka kaplica rodziny Buchholców, przemysłowców włókienniczych z Supraśla. Fotografia: autor

Fig. 7. The image shows one of the new bus stops along the street of Piłsudski in Supraśl. Photograph: author.

Ryc. 7. Ilustracja przedstawia jeden ze zrealizowanych przystanków przy ulicy Piłsudskiego w Supraślu. Fotografia: autor

7. SUMMARY

It is difficult to disagree with Romuald Loegler, who writes as follows about public spaces in towns: *The design of streets, squares, parks and boulevards becomes, along with the aesthetic and architectural qualities of buildings, the comprehensive image of a town, decidedly determining it for many years, expressing its marks of the quality of the place, and of the town's image* [8, p. 108].

In my view, when arranging the space of a small town, much stricter discipline is necessary than in case of large cities. Andrzej Gawlikowski speaks similarly, believing that *limited space, in comparison to large cities, makes every investment, every building, every change in space influence the image and the character of the town* [6, p. 136].

The architecture of a small town is characterised by ties to tradition, and architecture is burdened by *responsibility for the place, where the architectural work is to be located* [7, p. 29] and the obligation of *the contemporary creator to do justice to the existing landscape* [7, p. 31].

Noteworthy is the role of tradition in architecture, or more precisely: the role that tradition may and should fulfil in forming the spatial order of a city. According to Bolesław Szmidt, *one of the components of pragmatic order, which, to varied extents, influences the directions of contemporary architectural creation, is doubtless tradition – understood as living tradition. At the same time, it is the most stable component, even it very frequently goes unnoticed or is actively omitted and negated* [10, p. 46].

The designs presented in the article are examples of upgrade plans that are in line with the financial abilities of a small town of the region of Podlasie. I believe that it is necessary, in order to achieve a satisfying quality of public space in Supraśl, for design solutions to remind of the individual, historic character of the place and the local architectural traditions. It is precisely these characteristics of space that make small towns unique and attractive to scores of tourists and visitors to a health resort.

REWITALIZACJA UZDROWISKA NA PRZYKŁADZIE MIASTA SUPRAŚL

1. WPROWADZENIE

Miejscowości uzdrowiskowe to głównie miasta małe lub średniej wielkości. Ze względu na ograniczone rozmiary, zindywidualizowany charakter i bezpośrednią relację z otaczającym krajobrazem można określić je jako zhumanizowane. Na atrakcyjność turystyczną i uzdrowiskową miasteczka mają wpływ zarówno walory wynikające z jego położenia, jak również jakość przestrzeni publicznych. Sprawą priorytetową stają się więc, oprócz podnoszenia poziomu usług uzdrowiskowych, działania na rzecz poprawy i uatrakcyjnienia wizerunku miasta. Zdaniem Adriany Cieślak *wartości kulturowe i kompozycyjne, przejawiające się w harmonii układów przestrzennych, a także w obecności obiektów i miejsc wyposażonych w sens i znaczenie, w połączeniu z szeroko rozumianym łańcem przestrzennym, mogą być postrzegane jako pierwiastki terapeutyczne części miejskiej.*[3, str.24]

W niniejszym artykule autor prezentuje wybrane własne projekty koncepcyjne, powstałe w wyniku badań in situ istniejącego stanu zabudowy i układu urbanistycznego Supraśla - uzdrowiska w budowie. Celem zaproponowanych rozwiązań jest uporządkowanie i podniesienie wartości architektonicznej przestrzeni miejskiej w centrum miasta. Nawiązując do miejscowej tradycji, starałem się zachować odpowiedzialność wobec miejsca, by nie zaburzyć wartościowej struktury i wyjątkowego, historycznego charakteru miasta. Jak zauważa Ryszard Nakoneczny *„dziś nowoczesność jawi się już nie jako kwestia poszukiwania ekstrawaganckiej formy, ale raczej adekwatności wobec środowiska naturalnego, społeczeństwa, kontekstu miejsca i jego historii.”* [9, str. 88]

Miasto Supraśl położone jest w woj. podlaskim, około 15 km na północny wschód od Białegostoku. Dzięki wyraźnej granicy topograficznej i krajobrazowej, którą tworzy dolina rzeki Supraśl oraz kompleks leśny Puszczy Knyszyńskiej, stanowi niewielki, zwarty zespół urbanistyczny. Początek historii Supraśla sięga przełomu XV i XVI wieku, a związany jest z powstaniem klasztoru Ojców Bazylianów [4, str. 321]. Przełomowym wydarzeniem w dziejach miasta stało się wprowadzenie w 1834 roku przez władze carskie ceł na towary sprowadzane z Królestwa Polskiego do Rosji, co spowodowało przeniesienie zakładów włókienniczych tuż za granicę Kongresówki i lokalizację przemysłu włókienniczego w całym obwodzie białostockim.

W pierwszej połowie XIX stulecia nieduża osada przyklasztorna, jaką wówczas był Supraśl, przekształciła się w ośrodek sukienniczy. Przemysłowiec ze Zgierza Wilhelm Fryderyk Zachert zbudował na potrzeby swoich pracowników osadę robotniczą [5, str. 228, 298]. Wyznaczono plac targowy i regularny układ ulic, które przecinały się pod kątem prostym. Bezpośrednio przy ulicach usytuowano proste, drewniane budynki – domy tkaczy. Były one zbudowane według jednolitych projektów: na planie wydłużonego prostokąta, parterowe, czteroizbowe z sienią pośrodku, biegnącą na przestrzał. Ustawione kalenicami równoległe do ulicy, w równych odstępach, tworzyły zwarty i harmonijny zespół zabudowy.

W drugiej połowie XIX wieku przez Białystok przeprowadzono odcinek kolei warszawsko-petersburskiej. Wpłynęło to na intensywny rozwój Białegostoku, natomiast Supraśl, leżący na uboczu, stracił na znaczeniu. Po drugiej wojnie światowej przemysł włókienniczy w Supraślu upadł całkowicie. Zniszczenia wojenne objęły przede wszystkim zabudowania fabryczne. Do dziś zachował się jednak pierwotny układ urbanistyczny, a w centrum ocalały liczne domy tkaczy, które stanowią o tożsamości i specyfice miasta, nadając mu wyjątkowy charakter.

W okresie międzywojennym zaczęto w Supraślu wznosić piętrowe wille z przeznaczeniem sanatoryjnym, letniskowym i mieszkalnym. Pragnąc wykorzystać śródleśną lokaliza-

cję miasteczka, planowano również utworzenie w jego obrębie ośrodka kuracyjno-wypoczynkowego. Obiekty lokowano przede wszystkim na skraju lasu, umiejętnie wpisując je w krajobraz puszczy. Jednym z takich miejsc była dzielnica zwana Lewitówką⁹ [12, str. 68, 69]. Po II wojnie światowej do pomysłu utworzenia uzdrowiska chciał wrócić ceniony botanik, profesor Witold Sławiński – niestety bez powodzenia. Dopiero w 2002 roku, dzięki staraniom samorządowców i kolejnych burmistrzów miasta, przyznano Supraślowi miano uzdrowiska nizinnego, klimatycznego, borowinowego. Warto zaznaczyć, że jest to druga po Augustowie miejscowość uzdrowiskowa w województwie podlaskim. Od tego czasu rozwija się w Supraślu baza noclegowa – powstają hotele, pensjonaty, jak również kwatery prywatne, dostosowane do potrzeb turystów¹⁰. W 2017 roku otwarto pierwszy Szpital Uzdrowiskowy. Miasto, szczególnie w okresie letnim, jest licznie odwiedzane przez turystów. Jednak stopień uporządkowania przestrzeni publicznej w jego ścisłym centrum trudno uznać za zadowalający. Wyrazisty przykład stanowi rynek, który powinien być wizytówką miasta – niestety, nadal nosi on liczne znamiona budownictwa epoki PRL-u. Na środku rynku umieszczono przystanek autobusowy i parking, a pierzeje przyrynkowe składają się z budynków zróżnicowanych zarówno pod względem skali, jak też reprezentowanego stylu.

Obecnie centrum wymaga licznych zabiegów porządkujących przestrzeń miejską. Samorząd lokalny, pozyskując dofinansowanie między innymi z funduszy europejskich, stara się podnieść potencjał turystyczny i uzdrowiskowy miasta.

2. PROJEKT KONCEPCYJNY RYNKU MIEJSKIEGO IM. TADEUSZA KOŚCIUSZKI

W celu uporządkowania przestrzeni rynku i przywrócenia mu funkcji centrotwórczej przygotowano zostały trzy warianty jego zagospodarowania. Ostatni z nich doczekał się akceptacji i projektu budowlanego (ryc. 1)¹¹. W 2016 roku zrealizowano pierwszy etap, który obejmował zagospodarowanie terenu przyległego do rynku od strony wschodniej. Zaniebdany dotychczas obszar w naturalny sposób opada w kierunku rzeki Supraśl i znajduje się w znacznym obniżeniu w stosunku do powierzchni rynku. Powstały tu miejsca parkingowe na zielonej nawierzchni (geokrata) i pętla nawrotowa. W moim zamierzeniu podczas imprez plenerowych teren ten, dzięki ukształtowaniu skarp, można zamienić w amfiteatr z możliwością ustawienia sceny.

W kolejnych latach planowana jest modernizacja głównej części rynku. Projekt zakłada wymianę nawierzchni placu, nową obsługę komunikacyjną, uporządkowanie terenów zielonych i wprowadzenie nowych elementów małej architektury. Zaplanowano podział nawierzchni rynku na prostokątne pola wyznaczone pasami z granitowych płyt. Mają one zostać wypełnione granitową kostką o różnych kolorach: szaro-rudym, czerwonym oraz czarnym. W moim zamyśle efekt końcowy ma kolorystycznie przypominać nawierzchnię z kamienia polnego, używaną dawniej w Supraślu.

We wschodniej pierzei rynku uzyskano pełne otwarcie widoku na dolinę rzeki Supraśl (projekt, zgodnie z wytycznymi Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, nie przewiduje zabudowywania tej części rynku). Takie rozwiązanie ma potęgować w przechodniach, spacerujących ulicą 3 Maja w kierunku rynku, odczucie obcowania z naturalnym krajobrazem. W miarę zbliżania się do rynku panorama doliny rozpościera się przed patrzącymi coraz szerzej. Głównym wyznacznikiem całości kompozycji rynku jest historyczna oś ulicy 3 Maja, na której, w punkcie centralnym, zaplanowano lokalizację formy przestrzennej (pomnika, rzeźby) [ryc. 2]. Projekt zakłada zachowanie istniejących drzew, mi-

⁹ Przy czym należy dodać, że nazwa osiedla pochodzi od nazwiska doktora Józefa Lewitto, który jako pierwszy w latach trzydziestych XX wieku zbudował piętrową willę o przeznaczeniu letniskowym.

¹⁰ Według danych Urzędu Gminy obecnie miasto posiada 600 miejsc noclegowych.

¹¹ Pod kierunkiem autora, w ramach prac dyplomowych na Wydziale Architektury Politechniki Białostockiej, powstawały projekty koncepcyjne rewitalizacji rynku oraz budynków pierzei przyrynkowych. Były one przedstawiane władzom miejskim i poddawane dyskusjom.

mo iż powierzchnie zielone są sprzeczne z tradycją historyczną rynku w Supraślu, który w przeszłości pełnił przede wszystkim funkcję przestrzeni handlowej.

Kompozycję całości podkreślać będą w porze wieczorowej lampy parkowe, rozmieszczone w układzie prostokątnym, podkreślającym kształt placu. Są to stalowe, ocynkowane słupy oświetleniowe o ażurowej konstrukcji, umożliwiające prowadzenie zieleni pnącej – tzw. „zielone latarnie”. Na placu będzie możliwa organizacja targowiska miejskiego podczas różnego rodzaju świąt, imprez etc. Istotnym elementem, który obecnie burzy ład przestrzenny rynku jest napowietrzna linia energetyczna, przebiegająca przez środek placu. W związku z tym zaplanowano jej demontaż wraz z słupami energetycznymi i zaprojektowano podziemne linie kablowe, umożliwiające zasilanie urządzeń elektroenergetycznych.

W dążeniu do osiągnięcia spójności stylistycznej pierzei przyrynkowych, w projekcie wskazano standardy architektoniczne, które w skuteczny sposób ograniczyłyby dowolność kształtowania nowych form budynków oraz ich przebudowy. Działania te nie powinny być postrzegane jako ograniczenie wolności w kształtowaniu architektury, ale raczej jako działania porządkujące zapewniłyby zachowanie ładu przestrzennego i w skuteczny sposób zabezpieczyłyby kontynuację estetycznych i kulturowych tradycji miejsca.

3. PROJEKT REWITALIZACJI OGRODU SASKIEGO

Badania archeologiczne prowadzone w 2017 roku potwierdziły, że Ogród Saski w Supraślu stanowi najstarszy w województwie podlaskim publiczny ogród spacerowy. Jest również ważnym miejscem upamiętniającym historię tego miasta – znajduje się tu pomnik Orła Białego¹² postawiony na cześć mieszkańców Supraśla, którzy polegali w latach 1914-1920 w czasie walk o wolną i niepodległą Polskę. W XIII wieku ogród osiągnął dojrzałą formę i stał się istotnym elementem kompozycyjnym układu urbanistycznego centrum Supraśla [1].

Do lat osiemdziesiątych XX wieku dawna kompozycja ogrodu uległa prawie całkowitemu zniszczeniu. Z dawnych ogrodów i powiązanych z nimi alejek zachowały się jedynie stawy, resztki nasadzeń ogrodowych, aleja przy drodze do Białegostoku i niewielki park miejski z pomnikiem Orła Białego. W 2016 roku Supraśl nawiedziła wichura, która zniszczyła część zabytkowego starodrzewu.

Na potrzeby planów modernizacji parku przeprowadzono badania archeologiczne, które poszerzyły wiedzę o układzie przestrzennym Ogrodu Saskiego¹³. Opracowany na ich podstawie projekt nie odtwarza wiernie barokowego założenia z uwagi na zmiany w strukturze miasta, wprowadzane na przestrzeni lat (na przykład na części obszaru zajmowanego dawniej przez Ogród znajduje się stadion miejski). Koncepcja zakłada wytyczenie na nowo układu alei w taki sposób, aby pozwoliły one wyeksponować i uwidocznic dominanty przestrzenne miasta, zaprezentować je spacerującym w pełnej krasie. Aby zrealizować tę ideę oś kompozycyjną stanowi główna aleja spacerowa rozciągająca się pomiędzy klasztorem a ratuszem [ryc. 3]. Warunkiem nowego założenia jest logiczne powiązanie parku ciągiem pieszym z dzisiejszą strukturą miasta i ośrodkami uzdrowiskowymi (szczególnie istotna jest łączność z nadrzecznymi bulwarami, które są obecnie jedną z najważniejszych atrakcji turystycznych Supraśla).

4. ZAGOSPODAROWANIE TERENU WOKÓŁ KOŚCIOŁA ŚW. TRÓJCY

Kościół Św. Trójcy można określić jako szczególnie wyeksponowane miejsce w Supraślu, ponieważ jego bryła zamyka historyczną oś kompozycyjną najważniejszej ulicy w mieście

¹² Pomnik Orła Białego zaprojektowany został przez prof. Jadwigę Szczykowską-Załęską mieszkankę Supraśla.

¹³ Badania przeprowadzili archeolodzy z Muzeum Podlaskiego w Białymstoku.

– ulicy 3 Maja. Na podstawie materiałów archiwalnych, m.in. mapy Supraśla z 1892 roku, można stwierdzić, że miejski układ komunikacyjny przebiegał dawniej wokół kościoła, tworząc plac. W nawiązaniu do tego historycznego założenia, myślą przewodnią projektu jest przebudowa układu drogowego w taki sposób, by w efekcie utworzyć jednorodną przestrzeń w formie placu [ryc. 4]. W projekcie wprowadzono czwartą pierzeję pomiędzy płotem kościoła od strony południowej a istniejącą plebanią. Ukształtowanie przestrzeni publicznej wokół kościoła w ten sposób pociąga za sobą konieczność współdziałania samorządowych władz miejskich i parafii (teren objęty projektem w części należy do miasta, w części zaś do parafii).

Aby uzyskać wrażenie ładu przestrzennego w otoczeniu kościoła, zaplanowano zastosowanie jednolitej nawierzchni ze wszystkich stron. Za materiał posłuży kostka granitowa, mieszana kolorystycznie w celu osiągnięcia efektu zbliżonego do tzw. kocich łbów.

Projekt koncepcyjny został wykorzystany przez władze miasta i po opracowaniu branży drogowej obecnie znajduje się w fazie realizacji.

5. PROJEKT REWITALIZACJI ULICY KOŚCIELNEJ

W ostatnich latach w Supraślu wiele ulic wyremontowano w standardowy sposób, stosując betonowe krawężniki i chodniki oraz pokrywając jezdnię asfaltem. Wszystko to poprawia standardy komunikacji, ale nie zawsze licuje z wizerunkiem małego miasta o charakterze uzdrowiska. Warto podkreślić, że Supraśl jest otoczony przez niezwykle atrakcyjną turystycznie Puszcę Knyszyńską, zaś wiele ulic miejskich wychodzi wprost na las. To również powinno zobowiązywać projektantów do zastosowania niestandardowych środków, by przestrzeń miejska lepiej współgrała z pięknym krajobrazem.

Ulica Kościelna, która niewątpliwie wymaga modernizacji, jest jedną z ostatnich w Supraślu ulic, posiadających nawierzchnię z tzw. kocich łbów¹⁴. Wyjątkową atmosferę tworzy w tym miejscu prosty ciąg uliczny, wypełniony wolnostojącymi obiektami zabudowy jednorodzinnej i bliźniaczej. Obiekty te powstały w większości w okresie międzywojennym. Mają spójną formę architektoniczną, tradycyjną, wieńcową konstrukcję drewnianą i rozlokowane są w równych odstępach, równolegle wzdłuż narzuconej linii zabudowy.

Myślą przewodnią projektu przebudowy (który objął cały pas drogowy) jest nawiązanie do charakterystycznego dla historii Supraśla modelu. Nawierzchnia jezdni, jak we wcześniej wspomnianym placu wokół kościoła pw. Św. Trójcy, zaplanowana jest z kostki granitowej mieszanej kolorystycznie. Chodnik tradycyjnie oddzielony został od jezdni pasem zieleni z charakterystycznym, ważnym dla tożsamości miasta nasadzeniem drzew (regularnie przycinane i formowane lipy) [ryc. 5]. Zrezygnowano z wystających krawężników, aby zaś ułatwić parkowanie, na pasach zieleni zastosowano geokratę. Nawierzchnia chodnika zaprojektowana została z wykorzystaniem kostki betonowej, poddanej obróbce mechanicznego postarzania. W wyniku tego procesu zarówno krawędzie, jak i powierzchnia każdego elementu zostają delikatnie naruszone, nadając kostce wygląd naturalnie dotkniętego upływem czasu kamienia. Projekt obecnie jest w trakcie realizacji.

6. PRZYKŁADY MAŁEJ ARCHITEKTURY

Nasadzenia drzew to ważny element kompozycji ulic w Supraślu, który stanowi o jakości przestrzeni miejskiej, dlatego też aranżacja ogrodzenia zabytkowego cmentarza¹⁵ zakłada zachowanie drzew rosnących na jego granicy. Jak przedstawia fotografia [ryc. 6], zastosowano prosty zabieg, który polega na ich ominięciu.

¹⁴ Ulica Kościelna dzięki nawierzchni w postaci „kocich łbów” i tradycyjnej drewnianej zabudowy wielokrotnie znalazła się w kadrach filmów np. *U Pana Boga za piecem*.

¹⁵ Dawniej cmentarz ewangelicko-augsburski, obecnie rzymsko-katolicki.

Przystanki autobusowe planowane były z myślą ustawienia ich w obrębie historycznego centrum miasta, gdzie nadal przeważa zabudowa drewniana pochodząca z XIX wieku. Na przestrzeni lat, z uwagi na długotrwałą eksploatację i postępującą degradację techniczną, większość detali drewnianej, historycznej zabudowy uległa zniszczeniu. W moim zamierzeniu przystanki miały harmonizować z tradycyjną zabudową i nawiązywać detałem do tradycji budownictwa drewnianego w Supraślu [ryc. 7].

Tylna ściana przystanku została zaprojektowana z wykorzystaniem detalu wykonanego w drewnie. Ideą było nawiązanie do charakterystycznego motywu z drzwi wejściowych w tak zwanych domach tkaczy. (Charakterystyczny, geometryczny ornament wypełnienia klepkowego [2, str. 109] zachowany na budynkach przy ulicy 3 Maja nr 16,18 i ul. Nowy Świat nr 60.) Dach przystanku przykryto dachówką ceramiczną w odcieniu czerwieni. Dachówka tego typu była pokryciem charakterystycznym dla domów wznoszonych w Supraślu od końca XIX wieku do II wojny światowej i wpływała na obraz ładu przestrzennego miasta, zanim w latach 70. XX wieku nie pojawił się eternit, zaś w latach 90. – wszechobecna blachodachówka. Przez wzgląd na aspekt trwałości, przystanki zaprojektowane zostały w prostej, oszczędnej konstrukcji stalowej ocynkowanej ogniowo.

Obecnie większość przystanków autobusowych w mieście, nie tylko w centrum, jest wykonana według tego projektu.

7. PODSUMOWANIE

Trudno nie zgodzić się z Romualdem Loeglerem, który następująco pisze o publicznych przestrzeniach w mieście: *Ukształtowanie ulic, placów, parków i promenad staje się wraz z jakością estetyczną oraz architektoniczną budynków całościowym obrazem miasta i w zdecydowany sposób określa je na wiele lat, wyciskając piętno świadczące o jakości miejsca, a także image'u miasta* [8, str. 108].

W moim przekonaniu przy organizowaniu przestrzeni małego miasta konieczna jest znacznie większa dyscyplina, niż przy zagospodarowaniu dużych miast. W podobnym tonie wypowiada się Andrzej Gawlikowski, który zauważa, że *niewielka w stosunku do miast dużych, ograniczona rozległość terenu powoduje, że każda inwestycja, każdy obiekt, każda zmiana w przestrzeni wpływa na oblicze miasta i jego charakter* [6, str. 136].

Zabudowę małego miasta cechuje przywiązanie do tradycyjnej architektury, a na architekcie ciąży *odpowiedzialność wobec miejsca, w którym lokalizowane jest dzieło architektoniczne* [7, str. 29] oraz obowiązek *liczenia się współcześnie działającego twórcy z tkanką już istniejącą* [7, str. 31].

Warta podkreślenia jest rola tradycji w architekturze, a ściślej: rola, którą tradycja może i powinna pełnić w budowaniu ładu przestrzennego miasta. Według Bolesława Szmidta *jednym ze składników ładu pragmatycznego, który w zróżnicowanych postaciach wywiera wpływ na kierunki współczesnej twórczości architektonicznej, jest niewątpliwie tradycja – rozumiana w sposób żywy. Jest przy tym składnikiem najbardziej stabilnym, choć jakże często nie dostrzeganym lub świadomie pomijanym i negowanym* [10, str. 46].

Prezentowane w artykule projekty stanowią przykłady planów rewitalizacyjnych na miarę możliwości finansowych małego miasta na Podlasiu. Uważam, że dla osiągnięcia satysfakcjonującej jakości przestrzeni publicznej w Supraślu wskazane jest, aby w rozwiązaniach projektowych nawiązywać do indywidualnego, zabytkowego charakteru miejsca i lokalnej tradycji budowania. To bowiem te właśnie cechy przestrzeni czynią z małych miast miejsca wyjątkowe, przyciągające osoby przyjezdne - turystów i kuracjuszy.

BIBLIOGRAPHY

- [1] Bończak- Kucharczyk E. *Dokumentacja ewidencyjna parku miejskiego w Supraślu*, maszynopis Oddziału Wojewódzkiego Państwowej Służby Ochrony Zabytków w Białymstoku, Białystok, 1979.
- [2] Chodorowski F., *Charakterystyka budownictwa z drewna realizowanego dawniej i obecnie na przykładzie budynku mieszkalnego na wsi środkowego Podlasia*, w: *Zeszyty naukowe Politechniki Białostockiej*, nr 17, Białystok, Politechnika Białostocka, 1998, p. 109.
- [3] Cieślak A., *Funkcja uzdrowiskowa i dziedzictwo kulturowe jako katalizatory rozwoju małych miast*, w: *Kwartalnik naukowy Problemy Rozwoju Miast* nr3, Kraków, 2014, p.24.
- [4] Dobrowolski R., *Początki miejskości Supraśla*, w: *Małe miasta, Przestrzenie*, red. Zemło M., Supraśl, Collegium Suprasliense, 2003, p. 321.
- [5] Dumala K., *Przemiany przestrzenne miast i rozwój osiedli przemysłowych w Królestwie Polskim w latach 1831-1869*, Wrocław-Warszawa, Ossolineum, 1974, p. 228, 298.
- [6] Gawlikowski A., *Czy planowanie miejscowe może być skuteczne?*, Warszawa-Łódź, PWN, 1988, p. 136.
- [7] Kucza-Kuczyński K., *Warsztat architektoniczny jako funkcja etyki zawodowej*, w: *Zeszyty Naukowe Politechniki Białostockiej*, nr 46, Białystok, Politechnika Białostocka, 1985, p.29, 31.
- [8] Loegler R. M., *Miasto to nie architektoniczna zabawa*, Kraków, Wydawnictwo RAM, 2011, p.108.
- [9] Nakoneczny R., *Intrygująca fuga na 4004 okna, beton, drewno, szkło i czerwony piaskowiec, czyli jak nowa biblioteka w Katowicach CINIBA(HS, 2009-2011) reurbanizuje pustkę miasta postindustrialnego*, w: *Nowoczesność w Architekturze*, red. Pallado J., Gliwice, Politechnika Śląska w Gliwicach, 2011, p. 88.
- [10] Szmidt B., *Ład przestrzeni*, Warszawa, Kanon, 1998, p. 46
- [11] Świtalska A. *Case study in former industrial site revitalization: urban concept for part of Police city*. *Przestrzeń i forma* nr 28. Wyd. Uczelniane Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie. DOI: 10.21005/pif.2016.28.C-04. Szczecin 2016. p. 195-206
- [12] Woźniak K.P. *Supraśl 500 lat. Zarys dziejów 1500-2000*, Supraśl, Towarzystwo Przyjaciół Supraśla, Wydawnictwo Benkowski, 2000, p. 68-69.

O AUTORZE

Piotr Łodziński jest adiunktem na Wydziale Architektury Politechniki Białostockiej w Katedrze Architektury Mieszkaniowej. Oprócz dydaktyki jest praktykującym architektem. W swojej pracy naukowej zajmuje się problematyką warsztatu zawodowego architekta związanego z rysunkiem odręcznym.

AUTHOR'S NOTE

Piotr Łodziński is a lecturer at the Faculty of Architecture of the Technical University of Białystok in the department of residential architecture. Beside his academic work, he is an active architect. In his scientific work, he focuses on issues of an architect's professional abilities related to manual drawing.

Kontakt | Contact: lodzinski@o2.pl

Publikacja przygotowana w ramach projektu nr. S / WA / 2/2016 i finansowanego z zasobów naukowych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego

The publication was conducted as part of work project no. S/WA/2/2016 and financed using science resources of the Polish Ministry of Science and Higher Education.